

О. В. Михайличенко

Музична освіта

МУЗИЧНА ОСВІТА – процес і результат засвоєння музичних знань, умінь, навичок і розвитку особистості музиканта. М. о. функціонує у діалект. взаємодії інституцій створення, накопичення муз. досвіду суспільства з процесами передачі та засвоєння цього досвіду з покоління в покоління. Теор. основа М. о. базується на муз. педагогіці – галузі пед. науки, що вивчає особливості навч., виховання та розвитку особистості засобами муз. мистецтва. М. о. в Україні поділяють на елементарну (уроки музики в заг.-осв. школі, заняття у муз. гуртках, аматор. колективах), спец. (муз. школа або студія) та вищу (училище, коледж, університет, консерваторія, академія). Вища М. о. може бути спрофільована на пед. діяльність (муз.-пед. освіта). М. о. в Україні не є обов'язковою. Муз. навч. – передача та засвоєння муз. знань, умінь і навичок, передбачених навч. планом. Має на меті оволодіння такими знаннями, вміннями та навичками практ. муз.-естет. діяльності, що відповідали б певному рівню М. о. Здійснюють як держ. заклади, так і приватні установи, фіз. особи, поділяють на аматор. та професійну. Муз. виховання – засвоєння муз. знань, умінь і навичок, спрямов. на розвиток та формування муз. нахилів, здібностей, смаків, ідеалів, що надихають особистість на практ. муз.-естет. діяльність. У заг. пед. контексті належить до системи обов'язк. вихов. роботи сучас. укр. заг.-осв. школи. Згідно із законодав. актами про освіту в Україні муз. виховання учнів здійснюють у школі на уроках музики. Серед форм організації муз. навч. й виховання – практ. заняття (уроки), концерти, лекції, фестивалі, конкурси, екскурсії. Як засвідчують писемні джерела, в Україні вже в 11 ст. при монастирях та соборах були церк. школи співу. Інтенсив. розвиток М. о. пов'язаний із появою багатоголос. (партес.) співу, що з'явився на укр. землях у 15–16 ст. Початк. освіту в той час здобували у церк.-парафіял. школах, де дяки навчали також і богослужб. співу та нотної грамоти. 1700 у Львові видано друк. нотний «Ірмологіон», перший наук. опис якого здійснив історик, літературознавець Я. Гординський. У каталозі б-ки Львів. Ставропігій. братства 1601 серед ін. книг подано муз.-теор. твір нім. автора духов. пісень Й. Шпанґенберґа «*Questiones musicae in usum scholae Northusanae, oder wie man die Jugend leichtlich und recht im Singen unterwiesen soli*» («Питання музики для вжитку Нордгаузенської школи, або Як легко і правильно навчати молодь співу», Віттенберґ, 1542). Найдавніші пам'ятки вітчизн. муз.-теор. та естет. думки дослідники відносять до 1-ї пол. 17 ст. Серед них – твори невідомих авторів «Что есть мусикия?» та «Наука всея мусикиї, аще

хочеш, чоловіче, розуміти київське знамя і пініе чинно сочинённое» (фундам. посібник з муз. грамоти, сольмізації і початк. композиції багатоголосся, що зберіг зразки змішаної системи запису і читання нот). Одним із найвищих досягнень муз.-теор. думки 17 ст. вважають праці М. Дилецького, зокрема «Граматику мусикійскаю» (Смоленскъ, 1677). Існує 4 її вид. і більше 20-ти редакцій. У ній викладено основи теорії музики, контрапункту, правила композиції, ілюстровані фрагменти творів самого автора та його сучасників. У 18 ст. в Україні зародилася фахова М. о. 1739 Указом Стародубів. полк. канцелярії про відкриття у м. Глухів (нині Сум. обл.) муз. школи передбачено повне держ. утримання 20-ти учнів і регента (хлопчиків відбирали із козац. та міщан. дітей). Між іншим, в цій школі навч. Д. Бортнянський. Того ж року в Глухові відкрито спец. школу півчих. Подальшого розвитку в 2-й пол. 18 ст. набули елементи муз. виховання у системі освіти Запороз. Січі. Муз. підготовку дітей здійснювали також у школі, що діяла від 1768 при Київ. капелі (оркестрі). У різний час її вчителями були Я. Станкевич, Г.-Ф. Фіхтер, М. Вигорницький. Важливим осередком муз.-співац. культури України стала Києво-Могилян. колегія (згодом академія), де навч. М. Березовський, А. Ведель. Першим учителем призначено регента студент. хору Г. Барановича (1799–1804), його наступниками – В. Сербжинського (1804–08), Г. Августиновича (1809–11), С. Лободовського (1811–17). За пропозицією митрополита Гавриїла на поч. 19 ст. в академії відкрито клас інструм. музики. 1808 капельмейстером призначено С. Цесарського, якому доручили проводити муз. заняття з учнями, організувати оркестр і працювати з ним над муз. репертуаром. Після його звільнення 1814 заняття проводили студенти, які вже мали відповідну муз. підготовку. Класи нотного співу та інструм. музики проіснували до 1819, після реформи академії їх ліквідовано. У Львові в 1830-х рр. гол. осередками, де культивувався нотний церк. спів, були греко-катол. духовна семінарія та Успен. Ставропігій. братство. Створені тут за участі Г. Шашкевича, Я. Нероновича, І. Сінкевича хори сприяли прогресив. нововведенням у музиці. Характер. рисою 1-ї пол. 19 ст. у формуванні М. о. та виховання було й те, що муз. осередки створювали у приват. помешканнях аристократії. Існують свідчення про наявність 1844 в Ямпіл. пов. Поділ. губ. у поміщика С. Ліпечького хору та оркестру (до складу якого входили юнаки 14–18-ти р.), у поміщика І. Молодецького та графа Халачевського – муз. класів, де навч. хлопчиків костел. співу. Від серед. 19 ст. питання муз. виховання обговорювали на держ. рівні. Документально засвідчено, що керівництвом Київ. навч. округу прийнято низку циркулярів та постанов, що впроваджували в навч. процес нар. училищ навч. хор. співу. Подібні рішення були й в ін. губерніях, зокрема 1886 з'їзд інспекторів нар. училищ Черніг. губ. прийняв постанову про обов'язкове навч. церк. співу викладачів нар. училищ. Високим рівнем відзначалося муз. виховання в Київ. інституті шляхет. дівчат, де 1876–1902 гру на фортепіано викладав М. Лисенко. З його ініціативи запроваджено уроки теорії та історії музики, на яких знайомили з класич. музикою і творами тогочас. композиторів. Значну увагу муз. вихованню приділяли також у 1-й Київ. chol. гімназії. Від 1860 з'явилися і розвивалися різні форми позашкіл. освіти: нар. б-ки, комітети і товариства письменності, створювалися благодійні

установи та неділ. школи. У Харкові при неділ. школі існувала безкоштовна муз. школа для дітей усіх станів, організована К. Вільбоа. Муз.-осв. справами та питаннями муз.-естет. виховання в УНР займався Муз. відділ при Ген. секретаріаті ЦР, з роботою якого пов'язана діяльність К. Стеценка. Знач. внесок у проведення практ. реорганізацій муз.-естет. виховання вніс М. Леонтович, який видав підручник «Сольфеджіо» (К., 1918) і декілька метод. розробок з питань навч. співу. Водночас з діяльністю окремих структур ЦР із впорядкування організації муз.-естет. освіти і виховання у Харкові при Наркомосі створ. Всеукраїнський музичний комітет. У його муз. відділах працювали М. Леонтович, Я. Степовий. З ініціативи Б. Яворського, К. Михайлова, В. Пухальського, С. Богатирьова у Києві та Харкові відкрито Нар. консерваторії. У Нар. консерваторії Києва викладали також учні Б. Яворського (Г. Верьовка, Е. Скрипчинська, С. Протопопов, Н. Гольденберг, Р. Зарицька), при ній діяли інструктор. курси, де проводили цикли семінарів з класич. музики, вивчення хор. творів М. Лисенка, Я. Степового, М. Леонтовича, М. Вериківського, В. Верховинця, П. Козицького. 1919 у Харкові відбувся 1-й Всеукр. з'їзд профспілок оркестрантів, серед рішень якого було відкрити для пролетаріату муз. школи. Від 1922 відомим діячем Харків. муз.-драм. інституту став С. Богатирьов, серед його учнів – В. Борисов, М. Тіц, М. Коляда, Д. Клебанов, В. Рибальченко, В. Нахабін, А. Штогаренко, Ю. Мейтус. 1934 Харків. муз.-драм. інститут реорганізовано у Харків. консерваторію (нині Харківський національний університет мистецтв ім. І. Котляревського), що стала одним з провід. вищих муз. навч. закладів України, до них також належать Музична академія України ім. П. Чайковського Національна, Київ. муніцип. академія музики ім. Р. Глієра (до 2019 – Київський інститут музики ім. Р. Глієра), Львівська національна музична академія ім. М. Лисенка, Одеська національна музична академія ім. А. Нежданової, Дніпровська академія музики ім. М. Глінки (до 2016 – Дніпропетровська консерваторія ім. М. Глінки).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Грінченко М. Історія української музики. К., 1922;
2. Козицький П. Спів і музика в Київській Академії за 300 років її існування. К., 1971;
3. Шамаева К. И. Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века. К., 1992;
4. Михайличенко О. В. Нариси з історії музично-естетичного виховання молоді в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.). К., 1999;
5. Його ж. Музично-педагогічна діяльність українських композиторів і виконавців другої половини XIX – початку XX ст. С., 2005.

Бібліографічний опис:

Музична освіта / О. В. Михайличенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-69918>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).